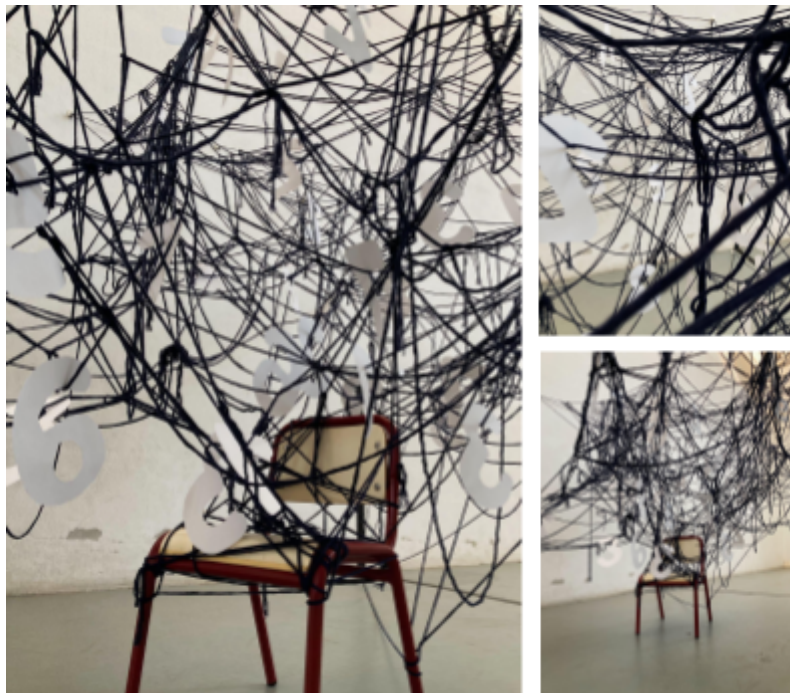

UNIVERSITAT
JAUME·I

TREBALL FINAL DE GRAU EN MESTRA D'EDUCACIÓ INFANTIL

METODOLOGIES D'ENSENYANÇA BASADES EN
L'ART A TRAVÉS DE L'OBRA "COUNTING
MEMORIES" DE CHIHARU SHIOTA.

Autora (2023). Assaig fotogràfic compost per tres imatges del procés de l'obra.

Alumna: **Marta Bellés Montoliu**

Tutora: **Paloma Palau Pellicer**

Àrea de Coneixement: **Didàctica de l'Expressió Plàstica.**

Curs acadèmic: **2022/2023**

AGRAÏMENTS

En primer lloc, agrair a la meva tutora Paloma Palau, per inspirar-me, guiar-me i acompanyar-me en aquest procés, i per dedicar-me el seu temps.

A la meva mare, el meu pare i la meva germana, per ser el meu suport incondicional i per confiar en cadascuna de les meves decisions.

A les meves amigues, per haver compartit aquests anys juntes i per caminar sempre juntes de la mà fins el final.

A Sergi, per donar-me suport, per la seva confiança en mi, i per ajudar-me a lluitar per allò que desitge.

RESUM

L'Educació artística és una disciplina important per al desenvolupament personal, social i emocional de qualsevol persona. No obstant, existeixen una sèrie de dificultats o falses creences que dificulten el seu treball i desenvolupament en Educació Infantil com a mitjà per descobrir el món en el que vivim.

Aquesta intervenció mostra la rellevància de l'educació artística l'etapa d'educació Infantil i els principals problemes amb els que es troba, a més de manifestar la importància d'aquesta com a mitjà per conèixer els problemes socials, i per adquirir habilitats que promoguen el desenvolupament integral de l'alumnat.

Per aquest motiu, es presenta una proposta artística dirigida a alumnat d'infantil de 3 anys, en la què es treballa l'art contemporani de manera activa, participativa i col·laborativa mitjançant Metodologies Artístiques d'Ensenyança, on l'alumnat és protagonista de dit procés. Aquesta proposta de treball tracta de transformar un espai mitjançant el joc i la interacció del propi alumnat amb el material en qüestió.

Finalment, les conclusions mostren la eficiència de la proposta prèviament fonamentada, i la necessitat d'incloure Educació Artística en els centres d'Educació Infantil.

Paraules clau: Educació artística en Infantil, art contemporani, joc, instal·lació, Metodologies Artístiques d'Ensenyança.

ABSTRACT

Art education is an important discipline for the personal, social and emotional development of any person. However, there are a series of difficulties or false beliefs that hinder its work and development in Early Childhood Education as a means to discover the world in which we live.

This intervention shows the relevance of Art Education in the Early Childhood Education stage and the main problems it encounters, in addition to showing the importance of this learning to learn about social problems, and to acquire skills that promote the student's integral development.

For this reason, we present an artistic proposal aimed at 3 year old children, in which contemporary art is worked in an active, participatory and collaborative way through Artistic Teaching Methodologies, being the students the protagonists of this process. This work proposal tries to transform a space through play and the interaction of the students themselves with the material in question.

Finally, the conclusions show the efficiency of the proposal presented above, and the need to include Art Education in Early Childhood Education centers.

Keywords: Artistic education in infants, contemporary art, play, installation, Artistic Teaching Methodologies.

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ	5
1.1 L'Educació Artística.	5
1.2. Definició dels conceptes clau	5
1.3 Problemes actuals de l'Educació Artística.	6
1.4 Importància de l'Educació Artística.	6
1.5 L'Educació Artística en Infantil.	7
2. JUSTIFICACIÓ	9
3. OBJECTIUS	11
4. ANTECEDENTS	11
5. CONTEXT	14
6. METODOLOGIA	15
7. DESENVOLUPAMENT	15
7.1 Proposta	15
7.2 Objectius d'aprenentatge	16
7.3 Descripció de l'activitat	17
7.4 Materials	17
7.5 Temps	18
7.6 Adaptacions	19
7.7 Avaluació	19
10 . RESULTATS	20
11. CONCLUSIONS	21
12. BIBLIOGRAFIA	22

1. INTRODUCCIÓ

1.1 L'Educació Artística.

L'Educació Artística és la disciplina encarregada de definir, descriure, reflexionar i proposar els mètodes més adients per a l'ensenyança i l'aprenentatge de les arts. Aquesta disciplina engloba les arts visuals, la música, la dansa i el teatre. El seu objectiu principal és crear imatges visuals i objectes artístics amb la finalitat de desenvolupar el pensament visual i creatiu, però també, per tal d'ajudar-nos a conèixer-nos millor a nosaltres mateixa i al context que ens rodeja amb la finalitat de transformar la societat on vivim (Marin et al., 2021). A més a més, l'art s'entén com qualsevol activitat o producte realitzat de forma estètica i comunicativa, a través de la qual s'expressen idees, emocions i, en general, una visió del món (Tatarkiewicz, 2000). L'art no sols ens permet descobrir tot allò que som capaços de veure, escoltar o manipular, sinó, també tot allò que sentim (Eisner, 2002).

1.2. Definició dels conceptes clau

- **Educació artística en Infantil:** disciplina que permet treballar l'art com una ferramenta socioeducativa capaç de generar espais d'expressió, joc i participació, on els infants puguin explorar sensorialment l'entorn, i conèixer així diferents representacions i significats de la realitat.
- **Art contemporani:** fa referència al tipus d'art que reflexa la realitat de la societat actual a través de diversitat de tècniques i recursos expressius que donen peu a la interpretació de la realitat des de diferents punts de vista. Destaca per dotar d'importància a la participació de l'espectador en el procés creatiu de l'obra artística.
- **Joc:** element lúdic que propicia la relació i comunicació entre els iguals de forma lliure, afavorint les habilitats intel·lectuals, afectivo-emocionals, imaginatives i socials de l'alumnat, donant la possibilitat de conèixer i descobrir noves formes d'expressió i representació del món que els envolta.
- **Instal·lació:** es tracta d'un espai que invita a les persones participants a desenvolupar l'experimentació, la interacció, el joc, i la relació entre el material i els iguals de forma lliure i espontània. Aquest dota d'importància el paper que desenvolupa cada participant pel fet que és protagonista de les accions que realitza, i que per tant, conforma el seu aprenentatge.
- **Metodologies Artístiques d'Ensenyança:** enfocament del procés d'ensenyança - aprenentatge, caracteritzat pel disseny d'accions artístiques i pedagògiques a partir d'obres d'art contemporànies. A través d'aquestes es propicia la intervenció activa dels infants que

participen per generar noves obres d'art, on els processos de preparació i acció es veuen reflexats a través d'imatges.

1.3 Problemes actuals de l'Educació Artística.

Actualment aquesta disciplina es troba en un segon plànol respecte a la resta d'àrees impartides en els centres educatius, tot i que ha sofert grans transformacions al llarg dels anys. Un dels motius principals és la escassa formació docent, ja que no es disposa dels coneixements i eines necessàries per tal de dur a terme l'ensenyança d'aquesta àrea.

Un altre factor que afecta directament a aquesta disciplina i, que per tant, la fa menys valuosa, és la globalització tecnològica. És clar que vivim en un món cada vegada més digitalitzat, on els robots estan substituint cada vegada amb major rapidesa la figura humana i les competències que aquestes poden realitzar. És en aquest precís moment, on cal remarcar la importància de fusionar educació i art, ja que, la sinergia entre ambdues donarà lloc a ments creatives, crítiques, emocionals i empàtiques capaces de crear nous coneixements, aspectes que els robots no poden desenvolupar (Acaso i Megías, 2017). És aquí, on és essencial entendre les arts com una eina idònia per poder donar-li la volta a l'educació actual i als conflictes socials, i d'aquesta manera, començar a treballar els problemes visuals contemporanis.

D'altra banda, el producte final és la part més rellevant al igual que el procés, on es donen els aprenentatges artístics, el desenvolupament personal i les posteriors reflexions. És en aquest procés creatiu on té lloc l'aprenentatge i fem les connexions entre l'obra de l'artista, les metàfores i associacions amb els materials.

A més a més, existeixen molts mites que tracten de llevar valor a aquesta disciplina afirmant que sols es tracta de fer manualitats o dibuix lliure, o que és una activitat amb poca utilitat sense fi educatiu i que sols serveix per entretenir i relaxar. Aquests mites cal erradicar-los i dotar a l'art contemporani d'allò que ens aporta pel fet que, les arts fomenten la imaginació, la creativitat i la sensibilitat estètica, creant llaços entre el pensament i les habilitats espontànies i lúdiques (Rodríguez i Ramírez, 2010).

1.4 Importància de l'Educació Artística.

L'educació artística té un gran potencial com a eina d'acció socioeducativa (Mundet et al., 2015). Açò ho podem veure reflexat en el 2020, durant la pandèmia generada pel COVID-19, les diferents àrees que engloben l'Educació Artística, com bé són la dansa, la música, la pintura, les arts visuals o el teatre, van ser essencials per tal d'unir a la societat que en aquest moment es trobava confinada. Aquestes foren capaces d'expressar idees i pensaments, d'entretenir, de crear il·lusions, d'impulsar accions conjuntes, de promoure la reflexió social i d'ensenyar aspectes essencials de la vida, però sobretot, d'unir a una societat que estava aïllada.

Per aquest motiu, és essencial vincular l'educació artística amb la realitat, i connectar l'educació general amb la realitat a través de l'educació artística. Amb aquesta consideració, el que es pretén és donar-li lloc al paper de les arts en el context educatiu, amb la finalitat d'aconseguir que les estratègies amb les que es treballen per transformar l'educació actual siguin les arts contemporànies (Acaso i Megías, 2017). A més a més, l'art no és sols un aspecte més de l'educació, sino, una forma fonamental d'ensenyança capaç de transformar l'experiència pròpia de l'aprenentatge i promoure una educació de qualitat (Eisner, 2002).

Un dels aspectes principals que ens proporciona l'educació artística és l'experiència estètica. Dewey la defineix com un procés que conflueix amb un tot únic i autosuficient, malgrat les diferents etapes i fases del procés. és a dir, “ [...] tenemos una experiencia cuando el material experimentado sigue su curso hasta su cumplimiento” (Dewey, El arte como experiencia 41). Aquesta fa referència a aquelles situacions o accions que recordem amb importància pel fet d'haver-nos impactat i d'haver disfrutat mentre les estavem veient. Així doncs, una educació artística sense plaer estètic no és educació artística, ja que es tracta d'una mirada diferent que té l'utilitat d'aconseguir la nostra plenitud com a éssers humans sent conscients del que contemplem (Marin et al., 2021). També són aquelles situacions i episodis que d'una manera espontània anomenem experiències reals i que recordem agradablement (Dewey, 1944).

D'altra banda, l'experiència estètica està estretament lligada amb els nostres pensaments i emocions, on els sentits es converteixen en els absoluts protagonistes del moment, i allò que percebem ens agrada, ens emociona i ens informa a la vegada (Marin et al., 2021). D'aquesta manera, és impossible separar lo pràctic de lo intel·lectual i emocional, ja que, la base emocional lliga amb les parts d'un tot, d'aquesta manera s'entén allò intel·lectual com el fet de que l'experiència té un significat, i lo pràctic com la interacció dels fets i els objectes que l'envolten (Dewey, 1944).

Així mateix, les arts desenvolupen un paper fonamental pel que fa al nostre sistema sensorial i a la capacitat d'imaginació. Aquestes són capaces d'invitar-nos a prestar atenció a tot allò que escoltem, veiem o palpem, amb la finalitat de percebre tot allò que ens envolta. D'igual manera, ens invita a conèixer aspectes del món que abans desconeixiem de forma conscient, i aquesta disciplina ens permet fer ús de la imaginació com un mitjà a través del qual explorar noves possibilitats (Eisner, 2002).

1.5 L'Educació Artística en Infantil.

L'educació artística és una formació que dóna peu al creixement holístic i ajuda a crear éssers humans creatius i sensibles amb el medi que els rodeja i amb els demés (Chaparro et al., 2019). D'aquesta manera, a través de l'art és possible expressar emocions i vivències contribuint al desenvolupament personal (Mundet et al., 2015).

Totes aquestes competències que desenvolupa l'educació artística són suficients per adonar-se de la necessitat d'incorporar-la en el currículum dels sistema educatiu actual i començar a treballar-la des de la infància, i per tant, de dotar-la del valor que la caracteritza.

A més a més, l'Educació Artística no és sols donar a conèixer l'art, sinó aprofitar les oportunitats que ofereixen l'art i la cultura visual per convertir les obres en detonants de la transformació personal dels nostres estudiants, per generar així processos de subjectivació i promoure l'empoderament creatiu de la nostra infància. En aquest cas, el que s'espera de l'artista no és que proporcione obres amb la finalitat de ser imitades, sinó maneres de fer i resultats que ajuden a enriquir les propostes creatives dels xiquets i les xiquetes a través de l'art contemporani (Álvarez, A. et al., 2021).

De la mateixa manera, aquesta és una disciplina transversal capaç de connectar el món interior amb l'exterior i les emocions amb la natura, i el fet de presentar varietat de recursos dóna la possibilitat d'adaptar-se als diferents gustos i interessos de l'alumnat. Però, el fet més important de poder treballar l'art en els centres educatius, és la capacitat de generar espais d'expressió, de joc i de confiança, on l'alumnat siga capaç d'interactuar i participar d'una forma activa (Rodríguez i Ramírez, 2020). Per aquest motiu, cal destacar la importància del joc en educació artística en infantil, ja que, a través d'aquest es parteix d'experiències reals on està molt present com a element lúdic en l'art contemporani com a forma de qüestionar i interpretar la realitat (Abad, 2007). El joc és una activitat plaentera, que, juntament amb la imaginació i la presència d'objectes, es creen situacions, móns i realitats amb les que entretindre's i divertir-se. A més a més, és una activitat que estimula habilitats psicomotrius, intel·lectuals, socials i emocionals, fonamentals per al desenvolupament infantil (Álvarez, A. et al., 2021). D'igual manera, podem entendre el joc com el moviment propi que no tendeix a un final o una meta, sino al moviment en sí, indicador d'un fenomen d'excés de l'autorepresentació (Gadamer, 1991).

El joc serveix com a reflexió per a la creativitat artística i com a mediador a través de la metàfora per intervenir i transformar la mateixa realitat (Abad, 2007). A més, en el joc poden participar el cos i els sentits, el pensament i la creativitat, la comunicació i la socialització i la expressió i les emocions, i per aquest motiu ens interessa d'es d'un punt de vista educatiu i artístic (Murray, 2018,). Tot i això, l'experiència de la festa com a generadora d'inclusió i que, per tant, rebutja qualsevol aïllament d'uns a altres, també està present en la idea ètica i estètica del joc (Gadamer, 1991).

Per tal de fomentar tots aquests aspectes a través de l'art contemporani en l'escola, és essencial el paper que desenvolupa la figura docent, ja que ha de ser capaç de generar situacions on l'art i la cultura visual estiguin en contacte amb l'alumnat, i poder així facilitar experiències que donen peu a la reflexió i la creació crítica, que ens ajuden a comprendre com les diferents obres repercuteixen en la identitat, comportament, sentiments i capacitat reflexiva.

2. JUSTIFICACIÓ

El present Treball de Final de Grau (TFG) s'elabora amb l'objectiu d'abordar la importància de promoure l'ensenyança de l'art a través de l'art en l'educació actual, i més concretament, la rellevància de treballar l'Art Contemporani en l'etapa d'Educació Infantil. La finalitat d'aquest és plantejar una proposta d'intervenció innovadora on l'alumnat siga capaç de crear la seva pròpia obra d'art prenent com a referència l'obra d'una artista contemporània.

L'obra elegida s'anomena *Counting Memories*, i aquesta va ser realitzada per l'artista Chiharu Shiota en l'any 2019. Aquesta és una instal·lació on es poden observar diversos escriptoris repartits per tot arreu amb diverses cadires. De cadascun dels escriptoris s'eleven llargs fils negres entrelligats que formen un gran núvol obscur en la part superior de l'habitació. A més a més, entre aquest núvol de fils negres trobem nombres de color blanc atrapats al seu interior.

Cita visual. *Counting Memories* (2019), de Chiharu Shiota.

Aquesta artista treballa a través de la instal·lació i la performance, i el que tracta en les seves obres són temes relacionats amb la vida humana i amb les preocupacions d'aquestes, així com la vida, la mort o la memòria. La majoria de les seves instal·lacions estan creades a gran escala, i utilitza el fil com a element principal, juntament amb diversitat d'objectes i materials de la vida quotidiana. El que pretén l'artista en les seves obres és evocar èpoques passades i transportar a les persones espectadores als records que recauen en la memòria, tractant de despertar sentiments i emocions diferents.

Aquesta instal·lació dona peu a la reflexió de la persona que observa, ja que al tractar-se d'una obra abstracta pot interpretar-se de diverses maneres depenent de la persona espectadora i, per

aquest motiu, el significat de l'obra pot variar en funció dels pensaments i emocions que desencadenen en cadascuna de les persones visitants.

A través d'aquesta observació, els espectadors i espectadores tenen l'oportunitat de conèixer a l'artista Chiharu Shiota i la seva influència en l'art contemporani. A més a més, també seran sabedors de la seva manera de treballar, de les diverses tècniques emprades per a la seva realització, dels materials que utilitza, i de les intencions expressives i comunicatives que pretén transmetre en les seves obres.

A més a més, el fet que siguin coneixedors dels materials que utilitza l'artista, com bé és el fil, no suposa un problema, ja que, pot ser aquesta siga una oportunitat per a explorar i conèixer diverses maneres que desconeixen de treballar aquest material, i de veure les possibilitats que aquest ofereix en totes les seves formes. D'igual manera deuen explorar-lo, manipular-lo, observar-lo i relacionar-se amb ell a través del joc, per posteriorment treballar-lo.

Aquesta proposta d'educació artística ajudarà a l'alumnat d'Infantil a entendre les intencions amb les que l'artista contemporània ha creat aquesta obra, i sobretot a conèixer de quin significat carrega aquesta obra abstracta. D'aquesta manera, prenent com a referència el projecte *Arte para Aprender* de Joaquín Roldán Ramírez y Ricardo Marín Viadel, investigadors i professors de la Universitat de Granada, la finalitat és crear una obra d'art col·laborativa on es treballa d'una manera intencionada i reflexiva tot allò que l'autora reflexa en la seva obra.

A més a més, es brinda l'oportunitat de descobrir l'art Contemporani com un recurs educatiu atractiu que ajuda a comprendre el món en el que vivim, amb la finalitat d'apropar a l'alumnat d'infantil a la realitat de la societat actual.

D'altra banda, brindar l'oportunitat de que siga el propi alumnat qui elabore una obra d'art els farà sentir com autèntics artistes, i per tant la seva implicació i motivació es veurà incrementada pel fet de desenvolupar un paper important en el procés i sentir-se part d'un grup. D'aquesta manera, treballar una obra artística de forma conjunta també fomenta la cohesió grupal i el treball col·laboratiu, on la participació i el paper actiu que desenvolupa cada alumne/a és important.

Tothom coincideix amb el fet de promoure l'erradicació dels mètodes tradicionals d'ensenyança i la necessitat de promoure nous mètodes innovadors. Per aquest motiu, cal destacar la importància de l'ús de Metodologies Artístiques d'Ensenyança en aquest procés de creació artística, les quals promouen processos d'ensenyança artístics i estètics, on l'experiència i el significat generat són aspectes clau. A més a més, aquestes permeten el desenvolupament de les ments creatives i creadores, reflexives i crítiques de l'alumnat d'infantil.

3. OBJECTIUS

Els objectius que persegueix aquest treball es divideixen en objectius generals i objectius específics.

Objectius generals:

- Visibilitzar la importància de l'Educació Artística en Infantil.
- Desenvolupar l'art contemporani mitjançant la creació d'una obra artística a partir d'una altra.
- Valorar l'educació artística visual com un procés d'ensenyança - aprenentatge enriquidor.

Objectius específics:

- Comprendre l'obra *Counting Memories* de Chiharu Shiota participant en una creació col·lectiva.
- Contribuir en el procés d'elaboració d'una obra artística amb xiquets i xiquetes de 3 anys a partir de l'obra de referència amb les Metodologies Artístiques d'Ensenyança.
- Desenvolupar nous mètodes d'ensenyança-aprenentatge de les arts visuals.
- Entendre el joc com un element lúdic generador d'aprenentatges significatius.
- Vincular l'obra *Counting Memories* a la seva artista.
- Impulsar a l'alumnat a dissenyar una instal·lació tèxtil.

4. ANTECEDENTS

A l'hora de plantejar aquesta proposta artística s'han pres com a referència diversos projectes i accions realitzades anteriorment per altres artistes, els quals han servit d'inspiració i de guia en el plantejament del treball.

Un dels principals antecedents inspiradors és *Arte para Aprender*, un Projecte d'Innovació Docent del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical, Plàstica i Corporal de la Universitat de Granada, creat l'any 2013 amb col·laboració amb el Centre Cultural CajaGranada, on els seus coordinadors són els professors d'aquesta universitat, Joaquín Roldán Ramírez y Ricardo Marín Viadel.

Aquest projecte es desenvolupa anualment juntament amb la col·laboració d'altres professors i professores de l'àrea de Didàctica de l'Expressió Plàstica i amb alumnat que cursa màsters i doctorats d'Arts Visuals i Educació.

L'objectiu principal que persegueix aquest projecte és apropar a la població, tant a persones adultes com a xiquets i xiquetes a l'art contemporani i a les possibilitats que aquest ofereix. A més a més, pretén mostrar noves estratègies innovadores de mediació entre museus, on la participació de les persones espectadores és fonamental, ja que es pretén crear noves obres a partir d'altres

exposades. D'aquesta manera, es proposa una nova manera d'entendre i treballar l'art mitjançant la participació activa i significativa de les persones visitants.

D'altra banda, un aspecte important d'aquest projecte és l'utilització de Metodologies Actives d'Ensenyança. La finalitat que persegueixen aquestes és millorar el procés d'ensenyança-aprenentatge de les arts tractant de connectar aspectes teòrics i pràctics, eliminar els rols establerts en els museus amb la finalitat de convertir-lo en un espai de creació per a tothom, i establir estretes relacions entre les institucions i els centres educatius.

Una de les principals accions dels projecte *Arte para Aprender* sobre les que ens hem inspirat per treballar l'obra posterior és *Telaraña negra, escultura colaborativa de hilos de lana negra en el interior de un cubo*, una intervenció basada en l'obra de Carlos Cruz-Díez i una obra de Sol LeWitt. Aquesta ens ha servit de model inspirador degut a l'utilització de fils de llana com a material principal per compondre una peça artística, i d'igual manera, la metodologia de teixir aquests fils per transformar un espai.

Autora (2023) Cita visual. Arte para Aprender, (2021).

En segon lloc, una artista que ha servit d'inspiració i d'impuls a l'hora d'eleger l'obra a treballar pel fet d'utilitzar la mateixa tècnica, és l'espanyola Maribel Domènech, una artista interdisciplinar i

investigadora en art, gènere, tèxtil i tecnologia. El gènere, la identitat i la llum són els eixos principals sobre els que giren les obres de Maribel Domènech. Al llarg de la seva trajectòria com a artista, ha experimentat diverses tècniques, materials i formats amb les que finalment han cobrat llum pròpia.

En 1993 l'artista introdueix com a procés creatiu de les seves obres l'acte de cosir, les quals tenen una gran càrrega narrativa i simbòlica, associada a la feminitat, a l'artesania i a la tradició. En les seves obres tant escultòriques com en les instal·lacions estan presents un gran nombre de recursos plàstics, materials domèstics, fotografia, vídeo, so i llum, els quals promouen el paper actiu de l'espectador/a, i tracten d'abordar temes com la soledat, la necessitat de comunicació, l'empoderament, la identitat de gènere i la violència masclista.

Para observar el mundo a cierta distancia (1995), és la principal obra inspiradora de l'artista Maribel Domènech degut a l'utilització del fil i la tècnica de cosir per crear una peça artística plena de càrrega significativa.

Cita visual. Maribel Domènech, (1995).

Per últim, un artista referent pel fet de crear una instal·lació artística en una aula d'Infantil ha sigut Javier Abad Molina, l'artista visual i Doctor en Belles Arts, qui realitza en les seves obres dinàmiques de participació i inclusió a través del joc en diversos contextos de la vida diària.

Abad és considerat un dels principals exponents de l'art d'instal·lacions en Espanya, qui ha desenvolupat diverses obres caracteritzades per l'utilització de materials de la vida quotidiana per tractar temes com l'espai, temps i identitat.

Aquest artista utilitza les instal·lacions de joc com el principal espai de relació entre el joc, l'art i la cultura, on l'alumnat és capaç de contar la seva pròpia història i compartir-la amb la resta a través del propi joc. A més a més, aquestes s'inspiren en l'art contemporani, on la fusió entre art i joc

permet anar més enllà dels aspectes manipulatius, perceptius o sensorials, sent capaç d'endinsar-se en aspectes narratius, relacionals o simbòlics.

Per a Abad, les instal·lacions s'entenen com espais oberts que possibiliten la participació activa, on la imaginació de l'alumnat deu ser el protagonista d'aquest procés, i no el projecte artístic en qüestió. A més a més, aquests espais estan determinats per una proposta estètica on s'entén la bellesa com transmissora tant de valors com de cultura. Per aquest motiu és essencial no sobreestimar l'espai en qüestió, fet que impossibilitaria l'expressió de l'imaginari infantil.

A més a més, les instal·lacions de joc, a banda de desenvolupar competències artístiques, també són promotores de valors compartits desde l'empatia, l'honestetat, la resolució de conflictes, la comunicació, l'espera, l'escolta i el respecte mutu, entre molts altres.

Alas (2019), és una de les instal·lacions de joc de l'artista Abad que ha servit d'inspiració per treballar la nostra peça degut a la disposició del material en l'espai, la simplicitat d'aquest, i de la possibilitat d'experimentació, manipulació i joc que possibilita.

Cita Visual. *Alas* (2019), de Javier Abad y Angeles Ruiz.

5. CONTEXT

Aquesta proposta d'intervenció s'ha dut a terme en un col·legi públic situat en Castelló de la Plana. Aquest centre imparteix classes tant en Educació Infantil com en Educació Primària. En aquest cas, el projecte artístic s'ha desenvolupat en l'aula d'Infantil 3 anys A. Aquesta està formada per un total de 21 alumnes, 11 d'aquests xics i 10 xiques. Tots ells i elles presenten un alt nivell cognitiu i d'autonomia en relació a la seva edat, llevat d'un alumne NESE (Síndrome X fràgil). Aquest es tracta d'una diversitat intel·lectual, la qual afecta a aspectes emocionals i socials, a la parla i el llenguatge, i als processos cognitius, on es veu afectat l'aprenentatge íntegre de l'alumnat. En aquest cas, el suport i guia d'una persona adulta és fonamental per poder desenvolupar la majoria de tasques.

Es decideix desenvolupar la proposta artística en aquest centre, pel fet d'estar cursant les pràctiques del Grau en Mestra d'Educació Infantil. D'aquesta manera, amb el suport de la tutora del centre en qüestió i de diversos professors ha sigut possible posar en pràctica l'acció educativa.

6. METODOLOGIA

La finalitat que persegueix aquest treball final de grau és apropar a l'alumnat d'infantil a l'educació artística mitjançant noves metodologies innovadores que trenquen amb els mètodes tradicionals que coneixem. Per aquest motiu, les Metodologies Artístiques d'Ensenyança (MAE) seran el mètode que hem posat en pràctica en l'aula per al desenvolupament d'aquest treball.

Les Metodologies Artístiques d'Ensenyança són aquelles que prenen com a referència els processos i models de les obres d'art contemporani amb la finalitat d'erradicar els mètodes didàctics de l'aula. A més a més, el que aquestes pretenen és promoure l'educació a través de l'art, sent aquesta disciplina l'eix fonamental. El fet que totes les experiències que vivim es produeixen a través dels nostres sentits la dota d'importància pel fet de conformar la base principal de qualsevol aprenentatge.

La finalitat d'aquestes metodologies permetrà a l'alumnat conèixer l'art a través de l'art mitjançant la col·laboració conjunta de l'obra en qüestió i la possibilitat de participar en una experiència estètica. D'altra banda, les MAE afavoreixen el desenvolupament cognitiu, emocional i social de l'alumnat, tractant d'ajudar-lo a adquirir habilitats comunicatives, col·laboratives i creatives.

D'aquesta manera, com hem comentat anteriorment, prenent com a referència la metodologia utilitzada en *Arte para Aprender*, l'alumnat d'infantil ha creat una obra basant-se en l'obra *Counting Memories* de l'artista Chiharu Shiota. Així doncs, s'ofereix l'oportunitat de transformar un espai creant una instal·lació tèxtil, utilitzant els materials i tècniques pròpies de l'artista en qüestió.

7. DESENVOLUPAMENT

7.1 Proposta

La proposta duta a terme tracta en crear una instal·lació tèxtil de tres dimensions, on el fil de llana de color negre siga l'element principal de l'obra. Aquesta està teixida a mà per l'alumnat d'Infantil 3 anys mitjançant la tècnica de fer nusos. D'altra banda, mitjançant les respostes generades a través d'uns qüestionaris que respondran les famílies de l'alumnat, es conforma un gran núvol que recollirà opinions i conceptes relacionats amb l'educació artística. L'espai que s'aprofita per desenvolupar l'obra en qüestió és la sala de psicomotricitat del propi centre.

Taula 1.

Qüestionari a les famílies.

1.) Quina és la millor opció que defineix l'Educació Artística des del teu punt de vista? (Selecciona una resposta)

1. Destresa manual.
2. Coneixement dels corrents i estils artístics i artistes rellevants.
3. Una forma visual d'entendre el món.
4. Crítica i investigació.
5. Provocar reflexió.
6. Copiar obres d'altres artistes.
7. Fer manualitats associades a activitats del centre o representacions culturals.
8. Aprendre i aplicar conceptes propis del llenguatge visual.
9. Crear productes artístics bells.

2.) Tria l'opció de com t'agradaria que es desenvoluparen els objectius i continguts d'Educació Artística a l'aula. (Selecciona una resposta)

1. Els infants utilitzen un model per a dibuixar.
2. Els infants treballen lliurement des de la seua creativitat i expressivitat innates.
3. En les activitats s'utilitzen artistes com a referència o punt de partida per a saber més coses sobre el color, la forma, la composició, etc.
4. Es produeixen imatges pròximes a l'estètica de dibuixos animats, pel·lícules d'animació, sèries, etc.
5. Es desenvolupen conceptes utilitzant obres d'art contemporani com a referent de coneixements, processos i competències.
6. Resulta essencial la creació artística en totes les activitats.
7. Les activitats es desenvolupen provocant experiències estètiques vinculades als conceptes plàstics.

3) Si es parteix d'artistes o obres concretes per a planificar activitats a l'aula, quins criteris utilitzaries per a triar-los? (Selecciona una resposta)

1. No partisc de cap artista o obra concreta.
2. Que siguen artistes o obres conegudes.
3. Que siguen artistes o obres reconegudes pel món de l'art.
4. La temàtica utilitzada en la peça.
5. Les tècniques utilitzades per l'autor o en l'obra concreta.
6. Que siguen artistes locals.
7. Que l'artista o l'obra s'estiga exhibint en museus locals.

7.2 Objectius d'aprenentatge

1. Transformar un espai que promoga l'experiència estètica.
2. Experimentar amb la llana com element d'intervenció en l'espai.

3. Proposar el desenvolupament d'una obra artística col·laborativa que fomenti la implicació i la participació de l'alumnat.
4. Implicar a la comunitat educativa en l'educació artística.

7.3 Descripció de l'activitat

Per poder començar amb la proposta cal comptar amb un espai accessible a tothom i ampli per tal de facilitar l'expressió de l'alumnat. A continuació s'explica a l'alumnat que l'objectiu que persegueix aquesta acció és crear una instal·lació tèxtil que transforme un espai inicial. Per aquest motiu, es faciliten diversos fils de cabdell de llana a cada alumne/a, els quals han d'anar entrellaçant-los entre ells mitjançant diversos tipus de nusos. Al llarg de les diverses sessions la malla de tres dimensions es va transformant i augmentant com a fruit de la intervenció i participació de l'alumnat. Per a finalitzar, sobre la gran malla es col·loquen diversos números, els quals representen diverses opinions i creences de les famílies de l'alumnat sobre l'educació artística. Aquests números són les respostes de preguntes generades anteriorment a les famílies en qüestió.

Autora (2023). Assaig fotogràfic compost per tres imatges del procés de l'obra.

7.4 Materials

- Tretze cabdells de llana negra.
- Vint penjadors adhesius.
- Vint -i- quatre cartolines de color blanc.
- Un paper de feltre de color blanc.

7.5 Temps

Per dur a terme la intervenció de la proposta artística s'han dedicat 6 sessions. Per tal que es desenvolupi de la millor manera possible s'ha decidit organitzar la classe en quatre grups, tres compostos per 5 alumnes, i un per 6.

Aquesta organització ha sorgit amb la idea de poder oferir una atenció més individualitzada a l'alumnat i guiar d'una forma més eficient la seva participació i col·laboració en l'obra.

Taula 2.

Organització de les sessions de treball.

Nombre de sessions	Temporalització	Durada	Desenvolupament
Sessió 1 (Introducció i primera presa de contacte).	8/05/2023	45 min.	S'explica en què consisteix la proposta que es va a dur a terme. A més a més, es presenta l'obra de referència i l'artista en qüestió. A continuació es mostra la llana com l'element principal de les seves obres i es desenvolupa una activitat d'experimentació amb aquesta.
Sessió 2 (Desenvolupament).	9/05/2023	45 min.	Es presenta l'activitat que es va a desenvolupar mitjançant pictogrames al grup 1, es donen prèvies indicacions i es desenvolupa l'activitat.
Sessió 3 (Desenvolupament).	10/05/2023	45 min.	Es presenta l'activitat que es va a desenvolupar mitjançant pictogrames al grup 2, es donen prèvies indicacions i es desenvolupa l'activitat.
Sessió 4 (Desenvolupament).	11/05/2023	45 min.	Es presenta l'activitat que es va a desenvolupar mitjançant pictogrames al grup 3, es donen prèvies indicacions i es desenvolupa l'activitat.
Sessió 5 (Desenvolupament).	12/05/2023	45 min.	Es presenta l'activitat que es va a desenvolupar mitjançant pictogrames al grup 4, es donen prèvies indicacions i es desenvolupa l'activitat.
Sessió 6	15/05/2023	30 min.	L'alumnat col·loca els números sobre el la gran malla de llana negra, els quals donen

(Reflexió final).			resposta a qüestions prèviament contestades pels familiars. A continuació es comenten reflexions i sensacions sobre el desenvolupament de la proposta.
-------------------	--	--	--

7.6 Adaptacions

A l'hora de desenvolupar aquesta proposta s'han tingut en compte les característiques i necessitats de l'alumnat que conforma la nostra aula. Per aquest motiu, per a l'alumnat amb Necessitats Específiques de Suport Educatiu (NESE), d'una banda s'ha comptat amb el recolzament de la docent de suport per tal de facilitar l'ajuda necessària amb la finalitat que pugui realitzar l'activitat. D'altra banda, s'han creat pictogrames amb la finalitat d'introduir l'activitat per tal que es pugui entendre quina és l'activitat que es va a dur a terme. A més a més, s'han creat figures de núvols amb feltre, les quals estan col·locades en alguns dels fils de llana, per tal de cridar l'atenció de l'alumnat i que sigui promotor de l'interès i participació d'aquest.

Autora (2023) Assaig fotogràfic compost per dos imatges de les adaptacions.

7.7 Avaluació

Per poder comprovar si ha sigut eficient el procés d'aprenentatge, és essencial dur a terme una avaluació continua, en la que es puguin observar la consecució dels objectius.

En aquest cas, el sistema d'avaluació que es du a terme incideix en el procés de desenvolupament de l'activitat en qüestió i en comprovar si la consecució dels objectius inicials ha sigut eficient. Per a que açò siga possible es tenen en compte una sèrie d'indicadors, els quals són avaluats per la docent mitjançant la recollida de dades a través de les fotografies i de l'observació directa.

Taula 3.

Indicadors d'avaluació.

	1	2	3	4
1. Ha sigut capaç de realitzar diversos nusos.				
2. Ha experimentat amb els cabdells de llana com element de creació amb l'espai.				
3. Ha participant activament en la creació de la instal·lació tèxtil.				
4. Ha mostrat curiositat i interès pel que estaven observant.				
5. Ha col·laborat amb la resta de companys/es per aconseguir una transformació de l'espai.				

L'instrument principal utilitzat per avaluar el procés d'ensenyança aprenentatge són les imatges. Aquesta utilitza com a propòsit principal la imatge, i ens permet descriure, comparar, interpretar o explicar diversos aspectes relacionats amb el tema d'investigació principal. A més a més, el que pretén aquest és mostrar l'obra d'art com la font enriquidora de coneixements, i manifestar els problemes socials i humans existents. D'igual manera ens facilita observar l'ús que l'alumnat fa dels materials i de les tècniques en qüestió, i del procés d'ensenyança-aprenentatge que es desenvolupa al llarg de les sessions.

En aquest cas, podem destacar l'ús de l'assaig fotogràfic, una manera de presentar una història narrada a través de diverses imatges. Aquest és útil per presentar diversos processos o diferents persones, ja que permet observar així la transformació i evolució del procés de creació artística. A més a més, és molt eficient ja que facilita la contextualització i descripció de l'activitat.

Mitjançant les imatges realitzades es recullen una sèrie de dades suficients per poder avaluar el procés d'aprenentatge de l'alumnat i per tant, comprovar si els objectius inicials s'han aconseguit.

10 . RESULTATS

Una vegada posada en pràctica la proposta amb l'alumnat d'Educació Infantil 3 anys, s'han pogut observar diferents resultats, obtenint així una serie de limitacions en relació a les expectatives marcades i al desenvolupament de l'acció artística, i d'altres punts forts destacables.

En quant als les limitacions, en primer lloc es pot destacar el temps d'implementació, ja que, tot i que en un inici estava previst poder realitzar-se amb setmanes d'antelació, degut al calendari del professorat i factors externs, s'ha hagut d'endarrerir el desenvolupament de l'acció i ha sigut necessari acurtar les sessions.

En segon lloc, el fet de participar a la vegada tots els integrants de la classe en l'acció s'ha vist afectada per la falta de suport d'especialistes per poder atendre aquell alumnat que requereix una atenció més individualitzada. Per aquest motiu, s'ha decidit dividir la classe en quatre petits grups en compte de fer-ho tot el grup classe a la vegada. Aquest fet ha dificultat el desenvolupament de l'acció amb l'alumnat NESE, ja que, amb una única sessió de treball no ha sigut suficient per aconseguir l'interès i curiositat de la proposta en qüestió.

D'una banda, pel que fa als aspectes a destacar, cal mencionar l'espai en el que s'ha desenvolupat la proposta, ja que, en un primer moment no hi havia disponibilitat d'espais amplis on poder dur a terme dita acció. Tot i això, amb gran insistència i ajuda per part del professorat de diversos departaments s'ha pogut acomodar l'espai del poliesportiu del centre, el qual ha permès el moviment i lliure circulació de l'alumnat, i sobretot, l'exposició de l'obra durant diversos dies.

Altre aspecte a destacar, és la agradable resposta que s'ha rebut per part de les famílies de l'alumnat en participar d'alguna manera en la proposta artística plantejada, ja que és un factor de gran rellevància, pel fet que tota la comunitat educativa estiga implicada en el procés d'aprenentatge de l'alumnat, i més, tractant-se d'una disciplina poc valorada en educació.

Per últim, com a resultat final de la proposta duta a terme, és la constant participació, col·laboració i ajuda mútua entre l'alumnat, qui es comunicava i suportava contínuament per aconseguir fer cada volta més nusos i transformar l'espai en un gran núvol de fil negre. A més a més, un fet a destacar és la motivació amb la que han treballat al llarg dels dies, i la il·lusió que els feia realitzar l'activitat i treballar amb un material tan simple com és un cabdell de llana.

Autora (2023). Assaig fotogràfic compost per tres fotografies del procés.

11. CONCLUSIONS

Una vegada posada en pràctica la proposta innovadora amb l'alumnat d'Educació Infantil 3 anys, i havent obtingut els resultats exposats anteriorment, s'han arribat a diverses conclusions.

Primera. Mitjançant el desenvolupament de l'acció artística, i amb la fonamentació corresponent del marc teòric sobre diversos plantejaments exposats per diferents autors, es pot evidenciar l'educació artística com eina fonamental per al desenvolupament integral de l'alumnat d'Educació Infantil en el procés d'ensenyança-aprenentatge, promovent així, tant el foment de les habilitats socials, com de diversos coneixements i aptituds relacionades amb l'educació artística de forma globalitzada.

Segona. Es corrobora la importància de l'espai on es du a terme la proposta, ja que, resulta fonamental per afavorir les relacions entre els iguals, entre l'alumnat i el material, i entre tots els elements que conformen l'espai en qüestió. Per aquest motiu, el fet de disposar d'una instal·lació amb elements senzills que promouen el joc lliure i la interacció entre l'alumnat afavoreix el procés d'experimentació i col·laboració entre els iguals.

Tercera. El fet d'utilitzar les Metodologies Artístiques d'Ensenyança potencien l'autonomia, la capacitat de decisió i de lliure participació de l'alumnat, reestructurant així la figura del/la docent, deixant que execute el paper de guia i facilitadora per aconseguir els objectius prèviament marcats.

Quarta. Queda demostrada la importància d'utilitzar l'art contemporani com a ferramenta indispensable per conèixer els problemes actuals, per comprendre el món en el que vivim i per establir relacions amb les persones del nostre entorn. Aquesta permet aproximar-nos a plantejaments desconeguts, i a conèixer diversos punts de vista i opinions.

Finalment, es pot considerar la eficiència i validesa de la proposta artística desenvolupada ja que s'ha reflexat a través de les accions i conductes de l'alumnat totes aquelles habilitats i capacitats enriquidores i significatives exposades al llarg del treball, les quals poden ser observades mitjançant les diverses fotografies realitzades al llarg del treball.

12. BIBLIOGRAFIA

ABAD, J. (2007). Experiencia Estética y Arte de Participación: Juego, Símbolo y Fiesta. *La educación artística como instrumento de integración intercultural y social*. pp. 37-76.

ACASO, M. y MEGÍAS, C. (2017). *Art thinking. Cómo el arte puede transformar la educación*. Paidós.

AGUIRRE, I. (2012). Hacia una nueva narrativa sobre los usos del arte en la escuela infantil. *Instrumento - Revista de Estudo e Pesquisa em Educação*. 14 - 2, pp. 161 - 173. doi: <https://hdl.handle.net/2454/21266>

ÁLVAREZ, J.F. y NIETO M (2021). Arte y educación artística. Una reflexión sobre la creatividad y la interdisciplinariedad de los lenguajes artísticos. *Arte y salud*. Nº 31, pp.251-262.

ÁLVAREZ-URIA., A., GARAY, B. y VIZCARRA, M.T. (2022). Las instalaciones artísticas en educación infantil: Experiencias lúdicas y performativas. *Arte, Individuo y Sociedad*. 34(3), 891-910. doi: <https://doi.org/10.5209/aris.76087>

CHAPARRO, B.E., BRAVO, E.F. y BECERRA, N. (2019). Laboratorio móvil de educación artística: el bus arte rodante. La expresión en movimiento. *Infancias Imágenes*, 18(2). 259-267. <https://doi.org/10.14483/16579089.13701>

DEWEY, J. (1944). *El arte como experiencia estética*. Méjico: Fondo de Cultura.

EISNER, E. (2002). *El arte y la creación de la mente. El papel de las artes visuales en la transformación de la conciencia*. Barcelona: Paidós.

GADAMER, H.G. (1991). *La actualidad de lo bello*. Barcelona: Paidós/ICE.UAB

MARÍN, R. y ROLDÁN, J. (2017). Ideas visuales: investigación basada en artes e investigación artística. EUG.

MUNDET, A., BELTRÁN, A.M., MORENO, A., y IDIAP, J.G (2015). Arte como herramienta social y educativa. *Revista Complutense de Educación*, 26(2), 315-329.

RIAÑO, M.E. y RUBIO, L. (2019). Arte y Educación: Instalaciones en el aula de Infantil. *Revista d'Innovació Docent Universitària*. Nº 11, pp. 54-64. doi: <http://dx.doi.org/10.1344/RIDU2019.11.5>

RODRÍGUEZ, G.P y RAMÍREZ, A.S. (2020). Estrategia Pedagógica para el libre desarrollo artístico en la primera infancia. *Sinergias educativas* 5, 361-375.

ROLDÁN, J. y MARIN-VADEL, R. (2012). *Metodologías artísticas de investigación en educación*. Archidona: Aljibe

ROLDÁN, J., MARIN-VADEL, R. y CÁLIX, L. (2021). *La enseñanza de las Artes Visuales en contextos de riesgo de exclusión social*. Unah.

RUIZ DE VELASCO, A. y ABAD, J. (2019): El lugar del símbolo. El imaginario infantil en las instalaciones de juego. Barcelona. Graó.

TATARKIEWICZ, W. (2000), Historia de la estética I. La estética antigua, Madrid: Akal.

Online:

ABAD, J. (2019). Alas (Instalación de juego). Centro de Arte Botín, Santander.

ARTE PARA APRENDER (2013-2018). Exposición artístico-educativa.
Recuperado de <https://www.arteparaaprender.org/>

ARTE PARA APRENDER (2021). Acción: Telaraña negra, escultura colaborativa de hilos de lana negra en el interior de un cubo. Recuperado de:
<https://arteparaaprender.org/accion9/>

SHIOTA, C. (2019). Counting Memories. (Pieza téxtil). Muzeum Śląskie w Katowicach, Polonia. Recuperado de: <https://www.chiharu-shiota.com/counting-memories>

LAINOPIA EDUCACIÓN ARTÍSTICA (2015-2018). Proyecto artístico-educativo. Recuperado de: <http://www.lainopia.es/>

DOMÈNECH, M. (1995). Para observar el mundo a cierta distancia. (Piezas de cable). Centre de Carne.